

Χάρης Κουδούνας: Η πολιτιστική διπλωματία του Ραφαήλ Σάντσιο (Raffaello Sanzio) και η σχέση αυτής με την αλήθεια

Στις 6 Απριλίου 2020, συμπληρώθηκαν 500 χρόνια από τον θάνατο του Ραφαήλ Σάντσιο (6/4/1483-6/4/1520), του μεγάλου καλλιτέχνη και εξαιρετου αυτού ζωγράφου, μιάς από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της Αναγέννησης.

Παρά τον πρόωρο θάνατό του, σε ηλικία 37 χρονών, το έργο του τυγχάνει μεγάλης αναγνωρίσεως και θαυμασμού σε όλο τον κόσμο. Από μικρή ηλικία, έλαβε μια εξαιρετικά επιμελημένη φιλολογική και καλλιτεχνική αγωγή, διαμορφώνοντας τον χαρακτήρα του σε ένα υψηλό και εκλεπτυσμένο πολιτιστικό περιβάλλον, αυτό της αυλής των Μοντεφέλτρο (Montefeltro). Ο Ραφαήλ όμως, εκτός από παραγωγικός ζωγράφος και αρχιτέκτων, υπήρξε κι ένας αγγελιοφόρος της πολιτιστικής διπλωματίας.

Τα σημαντικά χαρακτηριστικά του ήταν η κατοχή της απόλυτης αίσθησης του μέτρου εκτός του ταλέντου φυσικά για τη ζωγραφική που διέθετε, όπως επίσης και η επίτευξη ενός γαλήνιου και ισορροπημένου οράματος, που έκαναν αυτόν τον φιλόδοξο νεαρό, να επιθυμεί να συγκριθεί με τους πιά μεγάλους δασκάλους καλλιτέχνες της εποχής του.

Μην ξεχνάμε πως το 1509, επί των χρόνων του πάπα Τζούλιο Β' (Giulio II) και του επομένου αυτού, Λεόνε 10^{ου} (Leone X), γιού του Λορέντζο ή Λαυρέντιο των Μεδίκων (Lorenzo dei Medici) ο Ραφαήλ διέθετε υπό την κατοχή του μιά ολόκληρη πολιτιστική ομάδα συνεργατών, που την αποτελούσαν: ο "θεϊκός" ζωγράφος Πιέτρο ντι Κριστόφορο Βανούτσι (Pietro di Cristoforo Vannucci) γνωστός ως Περουτζίνο (Perugino), ο σημαντικότερος ζωγράφος της Σιένας Τζιοβάννι

Αντόνιο Μπάτσι (Giovanni Antonio Bazzi), γνωστός με το ψευδώνυμο il Sodoma (ιλ Σοντόμα), ο ζωγράφος και αρχιτέκνων Βαρθολομαίος Σουάρντι (Bartolomeo Suardi), γνωστός ως Μπραμαντίνο (Bramantino), ο απλοϊκός ζωγράφος Λορέντζο Λόττο (Lorenzo Lotto), ο ολλανδός αστρονόμος και χαρτογράφος Johannew Ruysch. Ο Ραφαήλ αποτελούσε τον πιο αγαπητό και περιζήτητο καλλιτέχνη της Ρώμης εκείνη την εποχή, με πολύ καλή αμοιβή και με ένα μεγάλο επιτελείο συνεργατών, υπό τη δική του εποπτεία.

Ο Johann Wolfgang von Goethe (Γιόχαν Βόλφγκανγκ φον Γκαίτε) αναφέρει: *“Ο Ραφαήλ έκανε πάντοτε ό,τι οι άλλοι ονειρεύονταν να κάνουν”* και σύμφωνα με τον δημοσιογράφο και ιστορικό τέχνης Jean-Jacques Dwelshauvers, γνωστό ως Jacques Mensil: *“... ενσάρκωσε αποτελεσματικά το αναγεννησιακό πνεύμα στην βαθύτερη ουσία του: την πίστη σε μια αρμονία που ρυθμίζει τις πράξεις των ανθρώπων, όπως και τις κινήσεις των άστρων”*.

Συλλογίζομαστε τον ρόλο του Ραφαήλ, επί της πολιτιστικής διπλωματίας, από όσα αναφέρει ο Αντόνιο Φορτσελλίνο (Antonio Forcellino), ένας από τους μεγαλύτερους ερευνητές και μελετητές της τέχνης της Αναγέννησης, που σύμφωνα με αυτόν *“ο Ραφαήλ, υπήρξε επίσης επιχειρηματίας και άτομο ικανότατο σε χάραξη στρατηγικής. Ήταν ένας διαπεραστικός παρατηρητής, ήδη από νεαρά ηλικία, αιχμαλώτιζε ότι καινούργιο έπαιρνε από τους μεγάλους καλλιτέχνες δασκάλους της εποχής του, μελετούσε και αποκτούσε γνώση για να καλυτερεύσει την τεχνική του σε διάφορα έργα, όπως σε αυτό του Γάμου της Παρθένου (1504)”*.

Ο πάπας Φραγκίσκος (Francesco), στις 9 Ιανουαρίου 2020, στο τέλος της ομιλίας του ενώπιον του Διπλωματικού Σώματος, αναφερόμενος στην επέτειο των 500 χρόνων από τον θάνατο του μεγάλου καλλιτέχνη ανέφερε: *“...στον Ραφαήλ χρωστάμε μιά τεράστια κληρονομιά ανεκτίμητης ομορφιάς. Όπως η ιδιοφυΐα του καλλιτέχνη ξέρει να δημιουργεί με αρμονικό τρόπο ακατέργαστα υλικά, χρώματα και διαφορετικούς τόνους, που ο ίδιος τα καθιστά μέρος ενός μοναδικού καλλιτεχνικού έργου, έτσι και η διπλωματία καλείται να φέρει αρμονία στις ιδιορρυθμίες των διαφόρων λαών και Κρατών, για το χτίσιμο ενός κόσμου, όπου υπάρχει η δικαιοσύνη και η ειρήνη, όπου θα είναι ωραίος ο πίνακας, που επιθυμούμε να θαυμάσουμε.”*. Μία εικόνα που εντυπωσιάζει, για την προσπάθεια, στο να παροτρύνουμε την παγκόσμια διπλωματία σε μία περίοδο κρίσης και να δώσουμε νόημα και κατεύθυνση στη διεθνή κοινωνία, που βρίσκεται όσο ποτέ αποπροσανατολισμένη και ανίκανη να κυβερνήσει διαμάχες, εντάσεις και επείγουσες οικονομικές και υγειονομικές καταστάσεις.

Η πολιτική και θρησκευτική εφημερίδα L'Osservatore Romano, λαμβάνοντας υπόψιν τις λέξεις του πάπα προς το Διπλωματικό Σώμα και τους Πρέσβεις επί της Αγίας Έδρας του Βατικανού υπογεγραμμίζει: *“πως <η διπλωματία, όπως και αυτή του Ραφαήλ> πιστεύει στην πολυπλευρικότητα και στην υπομονή, στοχεύει στο να εκκινήσει διαδικασίες κοινωνικότητας και*

όχι να κατακτήσει τόπους ισχύος και επιρροής, τίθεται έτσι το θέμα να δωθεί φωνή στον λαό και όχι μόνο στις μεγάλες χώρες και στις ισχυρές δυνάμεις".

Όμως η διυκρινίζω πως η διπλωματία του ζωγράφου Ραφαήλ, είναι μία πολιτιστική διπλωματία, και όχι μία κλασική και είναι τέτοια που έρχεται να δέσει αρμονικά με την έννοια της αλήθειας.

Γι' αυτό λόγο, από τα έργα του μεγάλου ζωγράφου, διάλεξα την υπέροχη τοιχογραφία της "Σχολής των Αθηνών", όνομα που δώθηκε από τον Τζιόρτζιο Βασάρι (Giorgio Vasari), το μνημειώδες αυτό αριστούργημα, που στολίζει την αίθουσα του Βατικανού, την ονομαζόμενη Αίθουσα της Υπογραφής (Stanza della Segnatura). Πρόκειται για μία από τις σημαντικότερες και γνωστότερες τοιχογραφίες της Αναγέννησης, έναν ύμνο στην κλασική φιλοσοφία και στις απαρχές του Δυτικού πολιτισμού, στην καρδιά της Καθολικής εκκλησίας. Ένα τεράστιο αρχιτεκτονικό έργο της αναγέννησης, εμπνευσμένο στο σχέδιο του Bramante για την ανακαίνιση της παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Πέτρου, όπου παρουσιάζονται 58 απεικονήσεις, των μεγαλύτερων σπουδαιότερων φιλόσοφων και μαθηματικών της αρχαιότητας, καθώς και των μαθητών αυτών, που στέκονται προσηλωμένοι σε έναν συνεχή διάλογο αναμεταξύ τους, που διδάσκουν, γράφουν ή στοχεύονται, στον εσωτερικό χώρο ενός εικονικού κλασικού κτιρίου, αντιπροσωπευόμενο σε τέλεια πρόσοψη. Μία λαμπρότατη αρχαία αρχιτεκτονική, εμπνευσμένη τόσο από ρωμαϊκά παραδείγματα, όπως η βασιλική του Μασσέντζιο (basilica di Massenzio) όσο και από παραδείγματα των ελληνικών στοών, με τρόπο απίστευτα μοντέρνο, σε σχέδιο σταυρού, όπου τα μπράτσα είναι σκεπασμένα από ψηλούς κυλινδρικούς θόλους

Οι περισσότερες ερευνητές συμφωνούν για τις μορφές του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, για πολλές όμως άλλες, υπάρχει διχογνωμία. Όμως πάρα πολλοί είναι αυτοί που συμφωνούν στο ότι όλες οι ζωγραφισμένες φιγούρες, έχουν έναν κοινό παρονομαστή, που δεν είναι άλλο από την "έρευνα της αλήθειας". Και η έρευνα αυτής της αλήθειας, πλησιάζει κατά την εσωτερική της εργασία, την πολιτιστική διπλωματία γιατί αυτή η τελευταία, εργάζεται με τον πνευματικό πολιτισμό, που δεν είναι άλλο από την ψυχική καλλιέργεια του καθενός μας, την κουλτούρα μας, ήτοι τις αρετές του ανθρώπου. Εργάζεται με διαφάνεια για να μεταδώσει το μήνυμα του πίνακα, το μυστικό που αυτός κρύβει, να το διαδώσει στον κόσμο, γιατί αυτή θα είναι η αλήθεια του. Και αυτή η εργασία είναι πολύ διαφορετική από εκείνη εξωτερικά του πίνακα, που την ονομάζω κλασική διπλωματία, η οποία γίνεται στο πέρασμα του χρόνου, "civiltà", με την έννοια ενός υλικού πολιτισμού, ο οποίος επεξεργάζεται πρώτα την εργασία ή την εκλογή της κορνίζας αυτού του πίνακα και κατά δεύτερο λόγο, την προώθησή του για το επόμενο στάδιο που δεν είναι άλλο από μία διαπραγμάτευση πολιτικών προσωπικών και οικονομικών συμφερόντων, έναν τρόπο λειτουργίας που απέχει από την αλήθεια και την πραγματική προέλευση του οράματος του

καλλιτέχνη. Η εργασία άνευ πνευματικού πολιτισμού και ηθικής επί των διαπραγματεύσεων, δυστυχώς δεν έλυσε, μέχρι σήμερα, τα προβλήματα του κόσμου.

Άλλωστε αυτό μας λέει και η ανάγνωση του βιβλίου “Πολιτιστική Διπλωματία, Προθεωρία Ελληνικού Σχεδιασμού” (1) του καθηγητή Φιλοσοφίας και Συγγραφέα κ. Χρήστου Γιανναρά, που αναφέρει ότι: *“Υπάρχουν πολλοί που επιμένουν να ξεχωρίζουν τον πνευματικό πολιτισμό (την ψυχική καλλιέργεια (culture) και την αναζήτηση της αλήθειας, τη μίμηση του όντος υπαρκτού) από την τεχνολογική ανάπτυξη (τον υλικό πολιτισμό (civilization) της χρησιμοθηρίας και αποτελεσματικότητας)”*.

Να λοιπόν το μήνυμα του Ραφαήλ, που μας κάνει να ερευνήσουμε την αλήθεια του πνευματικού μας πολιτισμού, που δεν είναι άλλο από την δυνατότητα που έχουμε, να επιστρέψουμε στις ρίζες μας, αυτές που οδήγησαν τον Άνθρωπο, στο μακρινό ταξίδι που από τον Μεσαίωνα, και της Αναγέννησης, έφθασε στον σημερινό πολιτισμό της Δύσης. Ο Ραφαήλ αποθανατίζει διαμέσου των σοφών, μαθηματικών και των μαθητών αυτών τις γνώσεις, τις αρχές τους καθώς και τις αξίες τους, ενώ ο αναμεταξύ τους διάλογος για την ανεύρεση της αλήθειας, παραμένει συνεχής και ασταμάτητος. Μιά αλήθεια που πηγάζει από την καλλιτεχνία της ψυχικής κατάστασης του ίδιου του δημιουργού, που επιθυμεί να χαράξει για πάντα στην αιωνιότητα, το γεγονός ότι ο Άνθρωπος, θα πρέπει να εμπνέεται με την αναθεώρηση των βασικών του αρχών και θεμελίων (κύριες και θεολογικές αρετές) και να ξαναγεννιέται, διαλαλώντας την περίφημη φράση “εκ της κόνεώς μου αναγεννώμαι”, όπως γράφτηκε το 1821 στη σημαία του Αλεξάνδρου Υψηλάντη.

Είναι φανερό ότι η Πολιτιστική Διπλωματία, είναι η άσκηση διπλωματίας διαμέσου του πολιτισμού, “όπου πολιτισμός, αποτελεί το προϊόν της πόλεως, το αποτέλεσμα πολιτικού βίου που διέπει τις πολιτισμένες κοινωνίες (2). Μην ξεχνάμε όπως ανέφερε ο Ντάριο Φο, ιταλός θεατρικός συγγραφέας (Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1997): *“Προτού καν η Ευρώπη ενωθεί σε οικονομικό επίπεδο ή γίνει αντιληπτή ως χώρος οικονομικών συμφερόντων και εμπορικών συναλλαγών, ο πολιτισμός είχε ήδη ενώσει όλες τις χώρες της Ευρώπης. Οι τέχνες, η λογοτεχνία, η μουσική είναι ο συνεκτικός ιστός της Ευρώπης”*.

Γνωρίζουμε δε από τα αρχαία χρόνια, τον σημαντικό ρόλο που η Ελλάδα έπαιξε, γι’ αυτή την ένωση διαμέσου της γλώσσας, της φιλοσοφίας, της τέχνης, των επιστημών γενικά και πως μία λογική αρμονία των σχέσεων (η κατά λόγον, η σύμφωνη με την κοσμική λογικότητα κοινωνία των σχέσεων) είναι για τους Έλληνες μοναδικό και καθολικό κριτήριο αλήθειας (3).

Η λέξη Αλήθεια, η μη – λήθη, σημαίνει την έλλειψη απόκρυψης, εν εκτάσει την έλειψη απόρρητου/μυστικού, ήτοι την εμφάνεια, τη φανέρωση. Ο πίνακας του Ραφαήλ, δηλώνει αυτή τη φανέρωση, που ταυτίζεται με την ύπαρξη της Αλήθειας, ήτοι του Λόγου.

Να λοιπόν ο σύνδεσμος με την πολιτιστική διπλωματία όπου οι έννοιες του “Λόγου”, της “Διαφάνειας” και του “Πολιτισμού”, ακολουθούν την οδό της Αλήθειας, τη φυσική οδό που χαρακτηρίζει την ταυτότητα και τον τρόπο βίου των ανθρώπων, τα χαρακτηρίζει ως προϊόντα, του πολιτισμού τους, τόσο στη σημερινή κοινωνία όσο και σε αυτήν την μέλλουσα.

Ο πρόεδρος και ιδρυτής του Ελληνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικής Διπλωματίας κ. Πέτρος Καψάσκης, αναφέρει σχετικά: *“Το σχέδιο της πολιτιστικής διπλωματίας διαμέσου του Ινστιτούτου είναι ένα σχέδιο που να δίνει μία κάποια προοπτική ζωής στο μέλλον της χώρας. Αυτή η προοπτική θα ξεκινήει από τη στιγμή που ορίσουμε τις προτεραιότητές μας και επανεξετάσουμε το αξιακό μας σύστημα μέσα από μία βαθύτερη εσωτερική ενδοσκόπηση. Να καταφέρουμε δηλαδή να δούμε ποιοί είμαστε αφού πρωτίστως δούμε ποιοί δεν είμαστε. Μόνο κατ’ αυτόν τρόπο θα μπορέσουμε να βγούμε προς τα έξω, δίχως να χάσουμε τον εαυτό μας”*. Τον ίδιο συλλογισμό, ακολούθησα κι εγώ ως σιωπηλός ερευνητής, επί της τοιχογραφίας “Η Σχολή των Αθηνών”, όπου με μία βαθύτερη εσωτερική ενδοσκόπηση αυτής, στο να καταλάβω το όραμα του Ραφαήλ, προσδιόρισα ποιές ήταν οι σίγουρες μορφές απεικόνισης, από τη στιγμή που διαπίστωνα ποιές από αυτές δεν ήταν!

Η πολιτιστική διπλωματία, θεωρώ πως επιθυμεί να χρησιμοποιήσει μία δική της πολιτιστική δομή του νού, με οριστικό και ακριβή τρόπο έρευνας, διαπίστωσης και διάδοσης της αλήθειας, χωρίς να χρειάζεται απόρρητους κωδικούς και προστασία των μυστικών, για συμφεροντολογικούς λόγους. Και είναι αυτή η διαφορά με την κλασική διπλωματία, στην οποία μπορούν να βρεθούν αντιφατικές συνθήκες διαβίωσης και μία συνεχής ανταγωνιστική μονομαχία μεταξύ πολιτικής και κουλτούρας.

Στην πολιτιστική διπλωματία, όπως και στην αλήθεια δεν υπάρχουν πολιτικές και κοινωνικές διαφορές, υπάρχει ένας ισχυρός ενδοπολιτιστικός διάλογος μεταξύ των λαών που όλοι μαζί επιθυμούν να δημιουργήσουν μία δυνατή εμπιστοσύνη για να μεταδώσουν αυτή, την ίδια αλήθεια. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός, πως στο βάθος, η κλασική διπλωματία αρχίζει με τη διπλωματία και είναι ένα από τα πρώτα επαγγέλματα που ο κάθε άνθρωπος μαθαίνει από την παιδική του ηλικία, όταν ήδη αρχίζει να συνομιλεί με την οικογένειά του. Το ίδιο συμβαίνει και με την αλήθεια! Ακολούθως κατά τη διάρκεια της ζωής μας, η τεχνική της διπλωματίας βελτιώνεται: έτσι μερικοί έχουν καλύτερη πρακτική, άλλοι χειρότερη. Το ίδιο συμβαίνει και με την αλήθεια. Μερικοί την λένε, άλλοι λιγότερο ή καθόλου!

Σημειώσεις

1. Γιανναράς Χρήστος, εκδόσεις Ίνδικτος, 2003, σ.31.
2. Γιανναράς, Χρήστος, 2001.
3. “Τούτον δη τον κοινόν λόγον και θεϊόν και ού κατά μετοχήν γινόμεθα λογικοί, κριτήριον αληθείας φησίν ο Ηράκλειτος “: DIELS-KRANZ, Fragmente der Vorsokratiker, τόμος I, 148,20.